

Розділ I

Економічна теорія

УДК 65.012.8:339.5/9

О.І. Горбачук

*асистент кафедри міжнародної економіки,
Університет економіки та права «КРОК»*

Світові емпіричні дослідження щодо впливу інструментів економічної дипломатії на рівень економічної безпеки держав

Здійснено аналітичний огляд сучасних емпіричних досліджень щодо впливу інструментів економічної дипломатії на інтенсивність міжнародних товарно-інвестиційних потоків та рівень економічної безпеки держав.

Ключові слова: економічна дипломатія, економічна безпека, емпіричні дослідження.

А.И. Горбачук

*ассистент кафедры международной экономики,
Университет экономики и права «КРОК»*

Мировые эмпирические исследования по влиянию инструментов экономической дипломатии на уровень экономической безопасности государств

Осуществлен аналитический обзор современных эмпирических исследований влияния инструментов экономической дипломатии на интенсивность международных товарно-инвестиционных потоков и уровень экономической безопасности государств.

Ключевые слова: экономическая дипломатия, экономическая безопасность, эмпирические исследования.

О.І. Horbachuk,

*Teaching Assistant of the International Economics Department,
“KROK” University*

World Empirical Studies Concerning the Impact of the Tools of Economic Diplomacy on the Level of State Economic Security

Analytical review of the modern empirical studies concerning the impact of international economic diplomacy tools on the intensity of international trade and investment flows and the level of the states economic security was conducted.

Keywords: economic diplomacy, economic security, empirical studies.

Постановка проблеми

У сучасному глобальному світі бар'єри на шляху міжнародної торгівлі та прямих іноземних інвестицій (ПІІ) залишаються значними попри досягнення в галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), удосконалення транспортних засобів, свободи переміщень, зменшення торгових обмежень тощо. Економічна дипломатія набуває щораз більшого визнання як інструмент для подолання цих бар'єрів [1-2]. На думку переважної більшості дослідників, сучасна економічна дипломатія здійснює суттєвий вплив на економічну політику та на рівень економічної безпеки держав, з'явилася необхідність знання про величину та характер цього впливу в кількісному та якісному вимірах як щодо національних економік, так і щодо світової економічної системи загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Більшість емпіричних досліджень щодо впливу економічної дипломатії на міжнародні економічні відносини (МЕВ) та рівень економічної безпеки використовують гравітаційну модель, яка має багаторічну історію в аналізі міжнародної структури двосторонньої торгівлі та інвестиційних потоків. У цих дослідженнях економічна дипломатія розглядається як фактор зростання торгівлі [3].

Так, голландський учений, перший нобелівський лауреат з економіки Ян Тінберген (*Jan Tinbergen*), висунув тезу про вплив політичних факторів на торговельні та інвестиційні потоки [4]. Ці дослідження виявили позитивну взаємозалежність між, з одного боку – торгівлею та інвестиціями, з іншого боку – дипломатичним співробітництвом. Із середини 2000-х років наукові дослідження в галузі економічної дипломатії почали використовувати панельні дані та конкретні інструменти економічної дипломатії як незалежні змінні. Об'єктом подібних досліджень стала дипломатична та зовнішньоекономічна мережа окремої країни, що складається з посольств, консульств, агентств із просування експорту (ЕРА) (*англ. export promotion agencies*), представництв із заохочення інвестицій (ІРА) (*англ. investment promotion agencies*) і торгових представництв на різних рівнях, організованих у рамках цієї мережі [3].

Показовими є публікації результатів останніх досліджень Світового банку щодо ефективності ІРА і ЕРА в розвинутих країнах. Згідно з цими дослідженнями агентства мають сильний і статистично значущий вплив на вітчизняний експорт і залучення ПІІ. У середньому 10-відсоткове збільшення бюджетного фінансування, спрямованого на стимулювання інвестицій, зумовлює збільшення потоків ПІІ на 7,5% [5], і кожен додатковий долар на стимулювання експорту збільшує експорт на 40 доларів для середньостатистичного агентства [6].

У науковій літературі останніх років активно висвітлюється тема внеску дипломатичних служб у збільшення торговельних та інвестиційних потоків. Так, професор Каліфорнійського університету А. Роуз (*Andrew K. Rose*) [7] уперше розкрив на макроекономічному рівні, на основі емпіричних досліджень позитивний економічний вплив посольств і генеральних консульств. Нині науковими дослідженнями в галузі впливу мережі дипломатичних представництв на експортно-імпорتنі операції та інвестиційні потоки займаються професор Сорбонни М. Маурел (*Mathilde Maurel*) та Е. Афман (*Emiel Afman*) з Університету Амстердама [8]. Професор Університету Еразмуса в Гаазі, П. ван Бергейк (*Peter A.G. van Bergeijk*) та інші вивчають феномен неоднорідності у впливові інструментів економічної дипломатії на міжнародні товарні та інвестиційні потоки, пов'язаний із різними формами дипломатичних представництв на території приймаючої країни [9]. Крім цього, П. ван Бергейк і Сельвін Мунс (*Selvin*

Moons) опублікували ґрунтовну працю «Економічна дипломатія і економічна безпека» [10], у якій розкрито нерозривний взаємозв'язок політичних, торгово-економічних, дипломатичних та інших чинників, що в сукупності здійснюють безпосередній вплив на рівень економічної безпеки держав. Цікавими також є дослідження нідерландських економістів Г. Крюсена (*Harold Creusen*) і А. Лежура (*Arjan M. Lejour*) [11; 12] щодо використання торговельних місій і державних візитів як інструментів сучасної економічної дипломатії. Наприклад, А. Роуз доводить, що відкриття додаткового посольства або консульства пов'язане зі зростанням експорту на 6-10%, М. Маурел і Е. Афман підрахували, що відкриття посольства має такий же ефект, як і зниження від 2 до 12 відсоткових пунктів адвалерного (*ad valorem*) тарифу [8]. Крім того, вивчається взаємодія між інструментами економічної дипломатії [9; 12-15].

У свою чергу рівень економічного розвитку визначає ступінь економічної безпеки країн. Так, представники економічної школи «*Dependencia School*» розглядають сучасну глобальну модель міжнародних економічних відносин і структуру міжнародної економічної безпеки як біполярну систему взаємовідносин між цивілізаційним «центром» і «периферією». Ядром цієї ієрархічної системи є могутні постіндустріальні країни, а близькою і далекою периферією – країни, що розвиваються, та нові ринкові країни. Чим ближчою є країна до «центру», тим вона багатша, тим вища якість життя її громадян і тим вищий рівень її економічної безпеки [16].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Оскільки емпіричні дослідження проводяться переважно в розвинутих країнах, то й більшість зразків зібраних даних стосується розвинених країн. Однак треба зауважити, що більш високі культурні та інституційні бар'єри в міжнародній торгівлі зазвичай існують на більш низьких рівнях розвитку [3]. Тому й вибірка, яка повинна дати реальний масштаб впливу економічної дипломатії, скажімо, на торгові чи інвестиційні потоки, мала б охоплювати і країни-джерела, і країни-призначення, що перебувають на різних рівнях економічного розвитку. У цьому є певна наукова проблема. Тому, з огляду на недостатність або недоступність даних, не так багато емпіричних досліджень можуть представити широку і більш-менш повну картину дії інструментів економічної дипломатії в масштабах світової економічної системи.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз сучасного наукового доробку зарубіжних фахівців у галузі емпіричних досліджень щодо впливу економічної дипломатії на величину та інтенсивність торгово-інвестиційних потоків, а отже, на рівень економічної безпеки національних держав і світової економічної системи в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження

Як наука, економічна дипломатія є міждисциплінарним предметом, що охоплює галузі міжнародної економіки, міжнародної політичної економії, дипломатії та міжнародних відносин [3]. Як міжнародна практика, економічна дипломатія має на меті багаторівневий (політико-дипломатичний, інформаційний та ін.) вплив на зовнішньоекономічні рішення урядів і недержавних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) [17]. Безумовно, тут мається на увазі позитивний вплив, що стимулює торгові та інвестиційні потоки. Такий вплив здійснюється у двох умовних напрямках:

- безпосередньо: на рівні державних структур, громадських і бізнесових ор-

ганізацій (у ході державних візитів, економічних переговорів різних рівнів, конгресів, форумів тощо);

- опосередковано: через формування бажаної громадської думки серед певної цільової аудиторії за допомогою ЗМІ, глобальної мережі Інтернет та інших засобів ІКТ.

За визначенням П. ван Бергейка, економічною дипломатією є використання державних відносин і державного впливу для стимулювання міжнародної торгівлі та інвестицій, що охоплює широкий спектр міжнародних представництв (посольств, консульств та інших об'єктів державного сектору з підтримки бізнесу), внутрішніх інститутів (відділів із просування експорту та інвестицій), дипломатичних двосторонніх зносин (міжнародна торгівля та державні візити) [3].

У розвинутих країнах економічна дипломатія як галузь міжнародних відносин, існує вже довгий час і вважається необхідною з чотирьох причин. По-перше, суспільно-політичні, культурні фактори спонукають до включення національних урядів у процес підготовки та здійснення міжнародних торгових угод у якості експерт-партнера та гаранта їх виконання. Це особливо правильно нині, коли постсоціалістичним країнам відводиться щораз більша частка світової торгівлі. У цих країнах уряди розглядаються як суб'єкти МЕВ, тому дуже часто остаточні рішення щодо масштабних торгових угод приймаються на урядовому рівні. По-друге, державні підприємства можуть бути невід'ємною частиною компанії-імпортера чи експортера. Це спонукає підприємців до співпраці зі своїми національними урядами для зміцнення власних позицій на міжнародному ринку. По-третє, такі чинники, як політична невизначеність, культурні відмінності, різниця в рівні розвитку країн тощо, розглядаються як загрози виконанню міжнародних угод та економічній безпеці та можуть бути успішно усунені лише на державному або дипломатичному рівнях. По-четверте, інформаційна асиметрія при укладанні міжнародних угод вимагає активної участі державних чиновників і дипломатичних представництв у міжнародній економічній діяльності суб'єктів МЕВ різних форм власності. Тому окрім збільшення наукової уваги, економічна дипломатія зміцнює свої позиції в реальній економічній політиці держав [3].

Виходячи з цього, з'явилась необхідність знання про величину впливу та значення економічної дипломатії у формуванні національних економічних систем і глобальної економічної системи, а також у забезпеченні національної та міжнародної економічної безпеки. Так, уже згадувані нідерландські вчені Пітер ван Бергейк та Селвін Мунс вирішили дослідити це питання на емпіричному рівні за допомогою мета-аналізу впливу економічної дипломатії (роботи посольств, консульств та інших дипломатичних установ, ІРА і ЕРА, державних візитів) на фінансові та торговельні потоки.

Варто зазначити, що мета-аналіз – це сучасний метод дослідження, що дає змогу синтезувати й узагальнити отримані раніше емпіричні дані, дати чітку, статистично та кількісно обґрунтовану відповідь на якесь одне конкретне питання. Перевага цього методу полягає в можливості представити результати низки емпіричних досліджень у рамках зв'язної конструкції та оцінити середній мета-ефект, який не може бути однозначно визначений на основі окремих досліджень. Мета-аналіз особливо цінний у нових галузях науки, оскільки дає змогу кількісно оцінити і розкрити суть тенденцій досліджуваного явища, які по-іншому було б важко виявити [18].

Мета-аналіз П. Бергейка та С. Мунс заснований на 29 емпіричних дослідженнях різних років і різних авторів з міжнародної торгівлі та інвестицій. Ученими

було зібрано величезну кількість статистичних даних перш за все з двох позицій, а саме:

- 1) первинні залежні змінні (експорт/імпорт/ПП/загальний обсяг торгівлі, тощо);
- 2) інструменти економічної дипломатії (посольства/консульства/економічні переговори/державні візити/інституції з просування експорту тощо).

Виходячи з цих даних, дослідники розглядають вплив деяких інструментів економічної дипломатії на множину потенційно значущих змінних, включаючи, крім наведених, відстань між торговими партнерами, розміри ринків, спільні кордони, спільну мову та наявні преференційні торгові угоди.

У якості залежної змінної первинного дослідження було взято: експорт, імпорт, загальний обсяг торгівлі або прямих іноземних інвестицій, а також різні інструменти дипломатії, що зазвичай враховуються в літературі. Для того, щоб контролювати методологічні відмінності, до бази даних також було включено інші оціночні характеристики, а саме: число спостережень, використаних у первинному дослідженні регресії; рік видання; досліджуваний період; застосовані економетричні методи тощо.

Обробивши ці дані, за допомогою ряду математичних і економетричних моделей (за базову було взято гравітаційну модель Тінбергена), на основі теорій сучасної економічної дипломатії, вдалося довести і підтвердити на емпіричному рівні гіпотезу про прямий вплив інструментів економічної дипломатії на торгові та інвестиційні потоки, на рівень економічного розвитку країн, а отже – на рівень економічної безпеки держав. Крім того, у ході мета-аналізу було зроблено відкриття щодо значущості впливу економічної дипломатії. А саме: коефіцієнт економічної дипломатії є більш вираженим, коли дослідження використовують роботу посольств або державні візити в якості залежної змінної в порівнянні з дослідженнями, які використовують інші змінні (роботу консульств, торгових представництв, ЕРА, ІРА та ін.) [3].

Це дуже важлива інформація для урядів і дипломатичних представництв країн світу в плані розроблення ефективних стратегій міжнародної економічної діяльності в новій глобальній системі господарювання.

Подібний по масштабу мета-аналіз було здійснено професором Лондонської бізнес-школи Клаусом Майером (*Klaus Meyer*) і доцентом Копенгагенської бізнес-школи Евіс Сінані (*Evis Sinani*) [19]. Тут досліджується здатність підприємств приймаючої країни позитивно реагувати на продуктивний зовнішній вплив країни-інвестора. Виявилось, що ефективність цих впливів варіюються залежно від рівня економічного розвитку приймаючої країни.

Тобто приймаюча країна повинна мати достатню кількість прибуткових підприємств, сприятливу інституційну модель національної економіки та інтелектуальний потенціал, здатний до адекватного сприйняття, акумулювання, а потім і можливого продукування інновацій. Виходячи з результатів цього мета-аналізу, можна також говорити про необхідність забезпечення тісної взаємодії інструментів економічної дипломатії та базових складових економічної безпеки держави, зокрема, інвестиційної, науково-технологічної, виробничої тощо задля досягнення максимальної ефективності в залученні та раціональному використанні ПІІ.

У мета-аналізі, здійсненому Анагавом Мебраті (*Anagaw Mebratie*) та П. ван Бергейком [20], досліджується взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку та неоднорідністю фірм, також у контексті залучення ПІІ та ролі економічної дипломатії в цьому процесі. У ході спостережень було зауважено, що неоднорід-

ність у роботі підприємств більш помітна в країнах, де рівень ВВП на душу населення є нижчим 10 тис дол., хоча неоднорідність залишається істотною і при більш високих рівнях розвитку. Було опрацьовано велику кількість емпіричної літератури щодо залучення ПІІ з 30 країн, що розвиваються, і нових ринкових країн. У підсумку мета-аналізу було виявлено позитивний і значущий вплив на неоднорідність з точки зору розміру фірми, конкурентоспроможного експорту, якості праці. Це свідчить про позитивний вплив ПІІ на національні фірми та необхідність подальшої участі іноземного капіталу в становленні національних економік країн, що розвиваються, і нових ринкових країн.

Оскільки залучення ПІІ та забезпечення інтенсивного міжнародного товарообігу є одним із головних завдань економічної дипломатії, наведені вище результати емпіричних досліджень свідчать про ефективність інструментів економічної дипломатії в досягненні інвестиційної привабливості, конкурентних переваг і достатнього рівня економічної безпеки не лише країнами цивілізаційного «центру», а й близької та далекої «периферії». Навіть попри значно нижчий рівень економічного розвитку, меншу інтегрованість у світову систему господарювання країни, що розвиваються, і молоді ринкові країни можуть досить успішно долати бар'єри в зовнішньоторговельній та інвестиційній діяльності, бути чутливими до позитивних зовнішніх впливів потужних постіндустріальних держав, розбудовувати систему національної економічної безпеки засобами економічної дипломатії, беручи за взірць успішні та передові економіки світу.

Висновки

У статті проаналізовано сучасний науковий доробок зарубіжних фахівців за останні 10-15 років у галузі емпіричних досліджень щодо впливу економічної дипломатії на величину та інтенсивність торгово-інвестиційних потоків і рівень економічної безпеки національних держав та світової економічної системи в цілому. У ході здійснених ними мета-досліджень, за допомогою низки математичних моделей, на основі теорій сучасної економічної дипломатії, було проведено економетричні розрахунки, що на емпіричному рівні доводять прямий вплив інструментів економічної дипломатії на торгові та інвестиційні потоки. Цей вплив, безумовно, відображається на показниках інвестиційної та зовнішньоекономічної безпеки, які в сукупності з іншими складовими (енергетичною, виробничою, науково-технологічною тощо) суттєво корегують загальний інтегральний показник рівня економічної безпеки держави.

Література

1. Disdier, A.C., and Keith Head, (2008) «The Puzzling Persistence of the Distance Effect on Bilateral Trade», *The Review of Economics and Statistics*, 90 (1), pages 37-48, 09.
2. Yakop, M. and P.A.G. van Bergeijk, 2011, 'Economic diplomacy, trade and developing countries', *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 4 (2): 253-267doi:10.1093/cjres/rsr002.
3. Peter A.G. van Bergeijk, Selwyn J.V. Moons, (2013) Economic Diplomacy Works: A meta-analysis of its effect on international economic flows. http://www2.gre.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0015/822102/Selwyn-J.V.-Moons-and-Peter-A.G.-van-Bergeijk-Economic-Diplomacy-Works-a-meta-analysis-of-its-effect-on-international-economic-flows.pdf
4. Tinbergen, J. 1962, 'Shaping the World Economy - Suggestions for an International Economic Policy'. New York: Twentieth Century Fund.
5. Morriset, J., 2003, Does a country need a promotion agency to attract Foreign Direct Investment? A small analytical model applied to 58 countries, *World Bank Policy Research Working Paper 3028*, World Bank; Washington D.C.
6. Lederman, D., M. Olarreaga and L. Lucy Payton, 2006, 'Export Promotion Agencies: What

Works and What Doesn't?', *World Bank Policy Research Working Paper* 4044, Washington, DC: World Bank.

7. Rose, A.K., 2007, 'The Foreign Service and Foreign Trade: Embassies as Export Promotion', *The World Economy*, 30 (1), pp. 22-38.

8. Maurel, M. and E. Afman, «Diplomatic Relations and Trade Reorientation in Transition Countries» Paper presented at «The Gravity Equation Or: Why the World is not Flat» University of Groningen, 19 October 2007.

9. Bergeijk, P.A.G. van, H. de Groot en M. Yakop, 2011, 'The Economic Effectiveness of Diplomatic Representation: An Economic Analysis of its Contribution to Bilateral Trade', *The Hague Journal of Economic Diplomacy*, 6 (1-2) pp. 101-120.

10. Economic Diplomacy and Economic Security by Peter A.G. van Bergeijk and Selwyn Moons [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=143658411. Creusen, H. and A. Lejour (2011), 'Uncertainty and the export decisions of Dutch firms', CPB discussion paper 183, The Hague.

12. Creusen, H. and A. Lejour (2012), 'Market entry and economic diplomacy', *Applied Economics Letters* 20 (5), DOI:10.1080/13504851.2012.714066.

13. Veenstra, M.L. van, M. Yakop and P.A.G. van Bergeijk, 2011, 'The Geography of Trade and the Network Effects of Economic Diplomacy in the South', in: M. Murshed, P. Goulart and L. A. Serino (eds) *South-South Globalization: Challenges and Opportunities for Development*, Routledge 2011 (in print).

14. Polacheck, S., C. Seiglie and J. Xiang, 2007, 'The impact of Foreign Direct Investment on International Conflict', *Defence and Peace Economics* 18 (5), pp. 415-29.

15. Biglaiser, G. and K. De Rouen Jr, 2007, 'Following the Flag: Troop Deployment and U.S. Foreign Direct Investment', *International Studies Quarterly* 51, pp. 835-54.

16. Santos, Theotonio dos (1970/2003) The structure of the dependence. In Goddard, Roe, Patrick Cronin and Kishore Dash *International Political Economy. 2nd Edition*, 167-178. Basingstoke: Palgrave.

17. Baine, N. and S. Woolcock, (2003) *The New Economic Diplomacy: Decision Making and Negotiation in International Economic Relations*, Ashgate Publishing Ltd.

18. Florax, R. J.G.M., H.L.F. de Groot and R.A. de Mooij (2002), Meta-Analysis, TI 2002-041/3, Tinbergen Institute, Amsterdam. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=309102> or doi:10.2139/ssrn.309102.

19. Meyer, K.E. and Evis Sinani (2009), When and where does foreign direct investment generate positive spill overs? A meta-analysis. *Journal of international business studies*, 40(7):1075-1094.

20. Mebratie and van Bergeijk (2011), Firm heterogeneity and development: A meta-analysis of FDI productivity spill-overs. *The Journal of International Trade & Economic Development: An International and Comparative Review*, 22:1, 52-70.

УДК 338.242.4-027.236:338.432

О.О. Клокар

доктор економічних наук,

доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту,
Білоцерківський національний аграрний університет

Формування заходів ефективної державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки

У статті визначено основні етапи формування ефективної державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки. Акцентовано увагу